

Creació lèxica en la derivació apreciativa del català

Maria-Rosa Lloret (Universitat de Barcelona)

mrosa.lloret@ub.edu

15th International Colloquium of the North American Catalan Society

Supòsits de partida

1. La situació de la **derivació apreciativa** dins la morfologia és **excepcional**, per :
 - la **informació limitada** que contenen, en general, les gramàtiques i els diccionaris sobre els apreciatius, i
 - l'ús **habitual** d'aquestes formes en contextos **familiars** i **informals**.
2. Aquesta situació fa que la **creativitat dels parlants** no es vegi **limitada per normatives** i que, per tant, aflorin solucions imaginatives, que, tot i la variació existent, segueixen uns condicionaments gramaticals clars.

Objectius i organització

1. Aportar **noves dades** per a l'estudi dels apreciatius:

- en derivats de categories que universalment presenten un ús apreciatiu molt més limitat (p. ex.: *meuet?*, *meveta?*) (§ I), i
- en derivats de noms poc usats amb valors aspectius (p. ex.: *eucaliptus*: *eucalipset* o *eucaliptuset?*) (§ II).

2. Demostrar que les **restriccions distribuicionals** que presenten els apreciatius amb relació a les terminacions que admeten tant les formes tradicionals com les noves creacions lèxiques permeten redefinir quines **marques flexives nominals reals** té el català (§ III).

Lloret, M.-R. (2015): «La sufixació apreciativa del català». *Caplletra* 58: 55-89.

Fonts utilitzades

1. Corpus tradicionals:

- CTILC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana*, en línia: ctilc.iec.cat.
- DCVB = ALCOVER, A. M. & F. de B. MOLL (1930-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Impremta de Mn. Alcover / Gràfiques Miramar (segons els volums); en línia: dcvb.iecat.net.
- DDLC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*, en línia: dcc.iec.cat/ddlc.
- MOLL, F. de B. (1968) *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*, Palma de Mallorca, Raixa.

2. Cerques per internet (cercador Google: www.google.es)

I. LA CATEGORIA DE LA BASE LÈXICA DELS SUFIXOS APRECIATIUS

Jerarquies universals (diminutius)

- **Noms > Adjectius > Verbs > Numerals > Interjeccions > Pronoms (personals i possessius) > Preposicions > Demostratius**

(Nieuwenhuis 1985: 223, *op. cit.* Dressler & Merlini Barbaresi 1994)

- Per al rus, els **Adverbis** al costat dels **Adjectius** (Bratus 1969: 3, *op. cit.* Dressler & Merlini Barbaresi 1994).

- **Noms/Adjectius > Verbs > Altres categories**

(Dressler & Merlini Barbaresi 1994: 131-132, per a l'italià, l'alemany i l'anglès)

Què trobem en català?

Nom > Adject / Adverb > Verb > Num > Interj > Pron > Prep > Dem

Tradicionalment:

- **Noms:** noi – noiet
- **Adjectius:** petit – petitet
- **Verbs (?)**: menjar – menjussar, menjucar, menjuquejar → menjotejar (al *DIEC*)
- **Adverbis:** aviat – aviadet

Afegim nosaltres:

- Numerals (i altres quantificadors)
- Interjeccions
- Pronoms (personals i possessius)
- Preposicions
- ?Demostratius

Numerals i altres quantificadors:

- Totes **dosetes** s'estan al recó del foc (DCVB)
- vui k treguis un **deuàs** a la sele (29-05-2008) (Google)
- collia un **parellet** de figuetes (CTILC: M.-A. Oliver, 1972)
- Lo **primeret** que fá, ... (CTILC: B. Altet i Ruate, 1855)

Interjeccions:

- **Déu mevet!** / **Fill mevet!** (a Palma, DCVB)
- **Déu meuet!** (3-0). El Getafe goleja el R. Mallorca (Google: *Diari IB*)
- **Déu n'hi doret!** Quins regals que ens van portar (Google)
- va exclamar: –**Me c---en Deuet!** (Google: M. Torres)

Pronoms personals:

- La reservá sens crim en tot **elleta** (Google: P. Serafí)
- ...que monetes **elletes** (Google)
- mirala que mona tota **elleta**? (Google)

Pronoms possessius:

- Qui la ballarà, **seueta** serà (Google: Cançoner popular)
- El **meuet** no vol callar ni en breçol ni en cadira (Google: Canç. pop.)
- Saps q tens ca **teveta** de bcn, un quarto per compartir (Google)

Preposicions:

- a **propet del** cor amb aquella escalforeta (CTILC: L. Millet, 1917)
- Es gayre **llunyet d'**aquí? (CTILC: N. Oller, 1882)
- bastant **enforet de** les cases (Google: R. Ginard i Bauçà)
- **A la voreta del** mar... (Cançoner popular)

? Demonstratius (només 2 exemples):

- jo tambe trobo a faltar **aquelletes** nits (Google)
- Ja que el capullo **aquetet** no renova renovo jo! (Google)

II. LA CREACIÓ LÈXICA EN NOMS POC USATS AMB VALORS ASPECTIUS

Terminacions flexives nominals (sing.)

Un sol gènere

	-a	-∅	-o	-e	-u [w]	-i	-u	-s	-Vs
M	pocs	major	minor	bastants	pocs	espor	espor	espor	espor
	drama	pis	suro	pare	ateneu	bigoti	sudoku	temps	virus
F	major	minor	espor	pocs		espor	espor	espor	espor
	carta	carn	moto	mare		dosi	tribu	bilis	venus

Parelles M / F (amb mateixa base lèxica)

2 terminacions		
-∅ / -a	majoria	petit-∅/a
-o / -a	minoria	moren-o/a
-e / -a	bastants	cult-e/a
-w / -a	pocs	de-u/a

1 terminació		
-∅	majoria	gran
-a	minoria	belg-a
-e	bastants	rud-e

Terminacions flexives nominals (sing.)

Un sol gènere

	-a	-∅	-o	-e	-u [w]	-i	-u	-s	-Vs
M	pocs	major	minor	bastants	pocs	espor	espor	espor	espor
	drama	pis	suro	pare	ateneu	bigoti	sudoku	temps	virus
F	major	minor	espor	pocs		espor	espor	espor	espor
	carta	carn	moto	mare		dosi	tribu	bilis	venus

Parelles M / F (amb mateixa base lèxica)

2 terminacions		
-∅ / -a	majoria	petit-∅/a
-o / -a	minoria	moren-o/a
-e / -a	bastants	cult-e/a
-w / -a	pocs	de-u/a

1 terminació		
-∅	majoria	gran
-a	minoria	belg-a
-e	bastants	rud-e

Terminacions + generals (parelles)

• M:	-∅ → -∅	noi → noi-et
	-e → -∅	par-e → par-et
	-o → -∅	moren-o → moren-et
	-w → -∅	de-u → deu-et (cf. de-a ~ deu-a, dev-a)
• F:	-a → -a	cart-a → cart-et-a
	-e → -a	mar-e → mar-et-a
	-∅ → -a	carn → carn-et-a

- Els cabells rossos com un **deu-et** infant (CTILC: Moyà i Gilabert, 1969)
- com la **deu-a** meua i del mar (E. Casasses, 1991)
- Que l'Olimp es poblat de déus i **dev-es** (CTILC: Maragall, 1913)
- estem reformant l'**Ateneu-et** (05-08-2011) (Google)
- El Betes era un **ateneu-ista** de tota la vida (CTILC: Romeu i Sabater, 1959)
- la curiositat d'un **europneu-et** com jo (19-04-2006) (Google)

Terminacions esporàdiques -i, -u

• M:	-i → -∅	bigot-i → bigot-et
	-u → -∅	sudok-u → sudok-et
• F:	-i → -a	cris-i → cris-et-a
	-u → -a	trib-u → trib-et-a

- és q sudava d'anar amb **biquin-et** (17-10-2008) (Google)
- Els més optimistes diuen que seguirem en caiguda lliure un parells d'anys més. (**Cris-ass-a?**) (18-02-2009) (Google)
- qui ets tu i que has fet amb el **kiw-et?** (17-08-2012) (Google)
- **Sudok-et** (títol de passatemp a la revista *La Figuereta*) (Google)

Term. esporàdiques -a (M), -o (F)

- **M:** -a → -∅ ~ -a dram-a → dram-et ~ **dram-et-a**
- **F:** -o → -a ~ ∅ mot-o → mot-et-a ~ **mot-et**

- Es aquest **dram-et** una flor exquisita de literatura (CTILC: *Rev. setm.*)
- La tragèdia es queda en **dram-et-a** (Google: *Caràcters*)
- Zuco, aquest **map-et** és genial (16-01-2010) (Google)
- Hi trobo a faltar el **map-et-a** (d'abast mundial) (22-05-2011) (Google)
- Vam sentir el soroll d'aquella **mot-et-a** (03-11-2012) (Google)
- Amb la **mot-et** (20-07-2009) (Google)
- Aquí teniu una **fot-et-a** d'aquest matí (28-11-2011) (Google)
- Una **fot-et** de festes!!! (02-12-2008) (Google)

Terminacions esporàdiques -s, -es

NOMS COMUNS:

- M: **-s** → $-\emptyset \sim -s$ temp-s → temp-et ~ **temps-et** ~ **temp-et-s**
- F: **-s** → -a ~ **-es** bili-s → bili-et-a ~ **bilis-et-a** ~ **bili-et-es**
- M: **-es** → **-es** mecen-es → **mecen-et-es**
- F: **-es** → -a ~ **-es** càri-es → cari-et-a ~ **cari-et-es**

- Des de fa un **temp-et** a TV3 i Cat Ràdio (01-01-2012) (Google)
- ja feia **temps-et** que no pujava res (09-10-2006) (Google)
- ja duia un **temp-et-s** llegint (15-08-2006) (Google)
- Quina **bili-et-a** ~ **bilis-et-a** ~ **bili-et-es** que treu! (enquesta)
- És un **mecen-et-es** (enquesta; també a Rull 2007)
- Tinc una **cari-et-a** ~ **cari-et-es** que em fa mal (enquesta)

Terminacions esporàdiques -us, -is...

• M:	-us → -∅	eucalipt-us → eucalipt-et ~ eucaliptus-et
F:	-us → -a	ven-us → venus-et-a
• M:	-is → -∅	clítor-is → clitor-et
F:	-is → -a	derm-is → ?

- vaig agafar un **virus-et** i vaig estar de baixa (22-03-2006) (Google)
- Desaigüe de l'**Eucalipt-et** (Google maps, Montsià)
- Un dels koales menjava [...] en un **eucaliptus-et** (17-04-2012) (Google)
- jo que em dic andrea! [...] jo sok la **venus-et-a** (29-03-2006) (Google)
- i el **clitor-et** està tot inflat (Google books, trad. *La vie sexuelle...*)

III. EL CARÀCTER GRAMATICAL DE LES TERMINACIONS NOMINALS A LA LLUM DELS SUFIXOS APRECIATIUS

Terminacions sufixos apreciatius (exceptuant *-arro/a*)

Arrel + Sufix regular (M -∅, F -a)	Arrel incorpora terminació (-w, -s, -us) + Sufix regular	Arrel + Sufix irregular, però possible terminació flexiva (-a, -s, -es)	F -o → -∅ (reinterpreta ció gènere)
de-et temp-et eucalipt-et clitor-et	deu-et temps-et eucaliptus-et virus-et, venus-et-a	temp-et-s (Cambril-et-s)	
dram-et		dram-et-a mecen-et-es (Aten-et-es)	
mot-et-a			mot-et

marques flexives
(trad. rel. amb gènere)

marques pseudoflexives

marca secundària de M

Proposta: Terminacions flexives nominals *reals* del català

-s	Plurals	noi-s → noi-et-s temp-s → temp-et-s (pseudoflexió) mecen-es → mecen-et-es (pseudoflexió)
-∅	Masculins Alguns femenins	pis → pis-et carn → carn-et-a
-a	Femenins Alguns masculins	cart-a → cart-et-a dram-a → dram-et → dram-et-a (pseudoflexió) mecen-es → mecen-et-es (pseudoflexió)
-o	Secundàriament, masculins Pocs femenins	moren-o → moren-et mot-o → mot-et-a → mot-et-∅ (reinterpret. gèn.)

4. CONCLUSIONS

- Creativitat lèxica (canvis en curs).
- Informació sobre el caràcter gramatical de les terminacions flexives nominals.
- Destriar quines són pròpiament flexives (-s, -∅, -a, -o).
- Arguments addicionals:
 - Terminacions substantius ≠ adjectius.
 - Terminacions que mostren altres sufixos (i també *arro/a*).

(Veg. Lloret 2013, 2015;
Lloret 1996, Rull 2004, 2007)

Moltes gràcies per la vostra atenció

Maria-Rosa Lloret

mrosa.lloret@ub.edu

Presentació aviat disponible a <http://www.ub.edu/GEVAD>

Referències bibliogràfiques

- DRESSLER, W. U. & L. MERLINI BARBARESI (1994) *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and Other Languages*, Berlín, Mouton De Gruyter.
- LLORET, M.-R. (1996) «Els diminutius i les marques de gènere», dins *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, vol. 3, Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona / Abadia de Montserrat, p. 63-76.
- LLORET, M.-R. (2013) «Diferències en les terminacions flexives dels elements nominals», dins Clua, E. & M.-R. Lloret, eds., *Qüestions de morfologia flexiva i lèxica del català. Volum d'homenatge a Joaquim Viaplana*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 245-278.
- LLORET, M.-R. (2015) «La sufixació apreciativa del català: creacions lèxiques i implicacions morfològiques». *Caplletra* 58: 55-89
- RULL, X. (2004) *La formació dels mots. Qüestions de normativa*, Vic, Eumo.
- RULL, X. (2007) *Els substantius d'acció i efecte en català*, tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili. [www.tdx.cat/handle/10803/8777]